

September 2018

Taushetsplikt, avvergeplikt og meldeplikt

Hamar biskop reiste våren 2018 en diskusjon knyttet til taushetsplikt, med spørsmålet om prester også burde inkluderes i listen over de som har meldeplikt ihht barnevernlovens §6-4. Innleggene som fulgte i etterkant av Hamar biskops forslag viser at det er et behov for å klargjøre hvilke regler som allerede er gjeldende, samt å se hvilke behov en inkludering av prester og andre kirkelig ansatte i Barnevernloven vil dekke og å vurdere hva konsekvensene av det vil kunne være.

Det er i Norge førsteamanuensis Kjartan Leer-Salvesen ved Høgskulen i Volda som har levert det største bidrag til forståelsen av presters taushetsplikt de senere årene, med avhandlingen "På tilliten løs? En studie av læreres og presters skjønnsutøvelse i spenningen mellom taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt". Leer-Salvesen har også sammen med lagdommer Pål Morten Andreassen skrevet en artikkel i Tidsskrift for Sjelesorg om «Taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt for sjelesørgere i Den norske kirke» (*Tidsskrift for sjelesorg* 2017; Volum 37.(3-4) s. 166-183), Leer-Salvesen har skrevet artikkelen «Hvor mange liv er tilliten verdt? Om grensene for taushetsplikten» (*Kirke og Kultur* 2/2018 årgang 123, s. 95–102) og Ingrid Løining Ørum har skrevet en juridisk masteravhandling med tittelen *Presters taushetsplikt – innhold, grenser og rettslige konsekvenser* (2018: Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo).

Taushetsplikt

Taushetsplikten er hjemlet forskjellige steder for ansatte i Den norske kirke; i forvaltningsloven, straffeloven og helsetjenesteloven. Tjenesteordningene viser til at prester og viglede tilsatte har taushetsplikt etter gjeldende regler.

Forvaltningsmessig taushetsplikt

Stortinget har etter skillet mellom stat og kirke inntil videre bestemt at forvaltningsloven skal gjelde også for DNKs virksomhet, jf. kirkeloven § 38. Kirkemøtet har gått inn for at dette også vil gjelde når ny lov om tros- og livssynssamfunn trer i kraft. I forvaltningslovens § 13 står det:

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan, plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det han i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om:

- 1) *noens personlige forhold, eller*
- 2) *tekniske innretninger og fremgangsmåter samt drifts- eller forretningsforhold som det vil være av konkurransemessig betydning å hemmeligholde av hensyn til den som opplysningen angår.*

Denne taushetsplikten er imidlertid begrenset (§13 a og §13 b), blant annet ved at "forvaltningsorganet anmelder eller gi opplysninger om lovbudd til påtalemyndigheten eller vedkommende kontrollmyndighet, når det finnes ønskelig av allmenne omsyn...". Det er også åpning for å dele opplysninger underlagt forvaltningsmessig taushetsplikt med andre ansatte i samme organ. Disse bestemmelsene gjelder alle ansatte i Den norske kirke, også etter 1. januar 2017, ettersom forvaltningsloven gjelder for den virksomhet som drives av lovbestemte kirkelige organer (kirkelovens §38).

Kallsmessig taushetsplikt

Prester har også en taushetsplikt hjemlet i straffelovens §211:

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes prester i Den norske kirke, prester eller forstandere i registrerte trossamfunn, advokater, forsvarere i straffesaker, meklingsmenn i ekteskapsaker, og disses hjelpere, som uberettiget røper hemmeligheter som er betrodd dem eller deres foresatte i anledning av stillingen eller oppdraget.

Denne taushetsplikten er mer omfattende og strengere enn den i forvaltningsloven. Den har allikevel begrensninger, blant annet nødretten (straffelovens §17):

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når

- a) den blir foretatt for å redde liv, helse, eiendom eller en annen interesse fra en fare for skade som ikke kan avverges på annen rimelig måte, og*
- b) denne skaderisikoen er langt større enn skaderisikoen ved handlingen.*

Også avvergeplikten setter taushetsplikten etter straffelovens §211 til side.

I alminnelige bestemmelser for skriftemålet heter det at presten har «juridisk ubetinget taushetsplikt». En slik formulering kan oppfattes som om unntakene fra straffelovens § 211 ikke gjelder prester i Den norske kirke. Kirkerådet er kjent med at denne formuleringen er misvisende, og den vil bli endret.

Avvergeplikt

Alle borgere i Norge har et ansvar for å forhindre visse typer lovbrudd. Dette er hjemlet i straffelovens §196:

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som unnlater gjennom anmeldelse eller på annen måte å søke å avverge en straffbar handling eller følgene av den, på et tidspunkt da dette fortsatt er mulig og det fremstår som sikkert eller mest sannsynlig at handlingen er eller vil bli begått. Avvergingsplikten gjelder uten hensyn til taushetsplikt og gjelder straffbare handlinger som nevnt i.. (her følger en rekke paragrafer).

Denne generelle avvergeplikten settes til side når:

- a) handlingen det er tale om å avverge ikke har kommet så langt som til straffbart forsøk, jf. § 16, eller*
- b) plikten ikke kunne oppfylles uten å utsette ham selv, hans nærmeste eller noen uskyldig for siktelse eller tiltale eller fare for liv, helse eller velferd.*

Ettersom avvergeplikten "gjelder uten hensyn til taushetsplikten" fritas derfor presten fra forpliktelsen i §211 for å kunne avverge lovbrudd. Det er allikevel ikke en nødvendighet at taushetsplikten brytes, da loven sier at handlingen skal *gjennom anmeldelse eller på annen måte...* avverges. Dette gir mulighet for en skjønnsmessig vurdering hos presten for hvordan man skal gripe an situasjonen.

Meldeplikt

Meldeplikten er hjemlet i barnevernlovens §6-4 første ledd:

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan, skal uten hinder av taushetsplikt melde fra til barneverntjenesten uten ugrunnet opphold

- a) *når det er grunn til å tro at et barn blir eller vil bli mishandlet, utsatt for alvorlige mangler ved den daglige omsorgen eller annen alvorlig omsorgssvikt,*
- b) *når det er grunn til å tro at et barn har en livstruende eller annen alvorlig sykdom eller skade og ikke kommer til undersøkelse eller behandling, eller at et barn med nedsatt funksjonsevne eller et spesielt hjelpetrengende barn ikke får dekket sitt særlige behov for behandling eller opplæring,*
- c) *når et barn viser alvorlige atferdsvansker i form av alvorlig eller gjentatt kriminalitet, misbruk av rusmidler eller en annen form for utpreget normløs atferd,*
- d) *når det er grunn til å tro at et barn blir eller vil bli utnyttet til menneskehandel.*

Denne meldeplikten gjelder ikke for kirkelige ansatte. Dette fordi Den norske kirke ikke regnes som et forvaltningsorgan selv om forvaltningsloven gjelder for den virksomhet som drives av lovbestemte kirkelige organer (jf. brev fra Kulturdepartementet datert 21.02.2018).

Drøfting av nåværende status

Det er to ulike perspektiver knyttet til presters taushetsplikt som melder seg i en drøftelse av saken om meldeplikt, det første er i hvor stor grad prester er kjent med dagens lovverk og de unntak som allerede finnes fra taushetsplikten, det andre vil være hvilket behov innføring av meldeplikt vil dekke og hva konsekvensen av dette vil innebære.

I sin avhandling om taushetsplikten konkluderer Leer-Salvesen med at det er et språk mellom profesjonsutøvernes begrunnelser og regelkunnskap på den ene siden og de hensynene som lovverket legger til grunn at skal regulere skjønnsutøvelsen på den andre. Han viser også at mye kan tyde på en underreportering i bekymringsaker, og viser til at mange i hans undersøkelse ikke ville gå videre med en sak som ville utløst avvergeplikten (Leer-Salvesen 2016:338).

Det kan altså sannsynliggjøres at mange prester tolker taushetsplikten for strengt, og har en forståelse som overgår det lovverket legger til grunn. Leer-Salvesen anbefaler i sin avhandling Bispemøtet å arbeide med hvordan taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt kan forstås teologisk: "Biskopene bør gi føringer for hvordan taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt skal bli praktisert i kirken. Videre bør arbeid med disse temaene være en del av den overordnede planen for prestenes kompetanseutvikling".

Til spørsmålet om meldeplikten bør innføres for prester, og eventuelt andre kirkelige ansatte, er det noen spørsmål som utpeker seg:

- Hva er allerede ivare tatt i avvergeplikten?

- Hvor går skillet mellom den begrensede taushetsplikten som er forankret i forvaltningsloven og den "strengere" taushetsplikten vi finner i straffeloven?
- Hva betyr en eventuell meldeplikt for tillitsforholdet mellom sjelesørger og konfident i det sjelesørgeriske rom?

Det er et stort rom for handling knyttet til avvergeplikten, ettersom den omhandler en straffbar handling som "mest sannsynlig vil bli begått". Hvis man for eksempel møter et barn som har blitt slått hjemme, er sannsynligheten stor for at dette vil kunne skje igjen. Det er derfor mulig med utgangspunkt i avvergeplikten å melde fra dersom et barn forteller at det har blitt slått hjemme. Det er derimot lite trolig at en prest plikter å melde fra dersom man blir kjent med at et barn opplever omsorgssvikt i hjemmet. Barn har krav på omsorg (jf. barnelovens §30), men denne paragrafen omtales ikke som unntak fra taushetsplikt i forvaltningsloven eller i straffeloven.

I en artikkel fra 2006 (01/2006 Inter Collegas) redegjør Ole Herman Fisknes for taushetsplikten, og trekker fram et eksempel hvor en sosialarbeider delte sensitive opplysninger som var meddelt henne av en annen deltaker på en fest. Høyesterett fant at opplysningene var meddelt henne i hennes egenskap å være sosialarbeider. Dette blir et illustrerende eksempel på at formuleringen i straffeloven §211 "...uberettiget røper hemmeligheter som er betrodd dem eller deres foresatte i anledning av stillingen.." er svært gjeldende i presters tjeneste. For det vil være vanskelig å skille når en opplysning blir betrodd en prest i kraft av hans/hennes tjeneste eller som privatperson. Fisknes skriver at det vil nærmest være umulig å gjøre dette skillet, og at dersom noen vet at vedkommende er prest, må man forstå det slik at opplysningene blir gitt personen qua prest og ikke som privatperson.

Straffelovens § 211 er i særdeleshet rettet inn mot hemmeligheter som er betrodd dem. Hvordan hemmeligheter og betroelser skal forstås og avgrenses, er imidlertid et spørsmål. Leer-Salvesen og Andreassen peker på at opplysninger som er alminnelig kjent, ikke kan karakteriseres som hemmeligheter (2017:169). De stiller spørsmålet om i hvilken grad prester reelt sett får betroelser for eksempel i dåpssamtaler og vigselssamtaler?

Flere prester har tatt til orde for at endringer i hvordan taushetsplikten reguleres kan føre til en svekkelse av sjelesørgerinstituttet, og at det dermed kan hindre personer i å oppsøke sjelesorg. Det er i dag vanskelig å gjøre kvalitative vurderinger av et slikt utsagn. Leer-Salvesen og Andreassens artikkel fra 2017 gir et bidrag til en juridisk gjennomgang av sjelesørgerinstituttet. Svenska kyrkan utga i 2010 en utredning om taushetsplikt hvor det gis en historisk og teologisk redegjørelse for taushet, «Ett skyddat rum. Tystnadsplikt i Svenska kyrkan».